

ПРОБЛЕМА НАУКОВИХ ОБГРУНТУВАНЬ ЗАКОНОТВОРЧОСТІ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

А.І. Вдовиченко, Академія технологічних наук України

Анотація. Досліджено тексти Закону України «Про альтернативні джерела енергії» та інших законів в енергетичній сфері. Виявлено істотні термінологічні вади, які негативно впливають на якість формування і реалізацію державної політики в енергетичній сфері та суттєво гальмують її розвиток. Обґрунтовано необхідність чіткого визначення термінів «звичайні та альтернативні джерела енергії». Наголошується на важливості принципів уніфікації, професіоналізму, науковості, врахування громадської думки в удосконаленні законотворчого процесу. Розгляд цих проблем має бути головною темою наукових конференцій.

Актуальність проблеми. Недосконалість вітчизняної законодавчої бази є загально визнаним фактом, що негативно впливає на усі сфери суспільної діяльності. Академік НАН України Ю. С. Шемшученко вважає, що головною проблемою законотворчого процесу в Україні є відсутність наукового обґрунтування [1].

В роботі І.Л. Литвиненко [2] вказано, що з метою подолання безсистемності у законотворчості України, акцент повинен бути зроблений на реалізацію принципу професіоналізму та науковості, тобто найширшого залучення науково-дослідних установ, окремих фахівців до формування національної законодавчої бази. Законотворчість повинна базуватись на уніфікованих техніко-юридичних вимогах і термінології.

Потенційно небезпечними є також порушення правил побудови дефініцій термінів у законодавчих актах, адже призначення законодавчих дефініцій і полягає в тому, щоб через чітке й однозначне визначення певного спеціального поняття забезпечити його правильне розуміння і практичне використання, запобігти будь-яким хибним тлумаченням. (Дефініція - стисле логічне визначення, яке містить у собі найістотніші ознаки визначуваного поняття) [3].

Аналіз чинної нормативно-правової бази свідчить про наявність різноманітних термінологічних вад у сучасному українському законодавстві через недотримання вимог щодо термінів та їхніх визначень, ігнорування елементарних правил формальної логіки у процесі побудови законодавчих дефініцій.

В літературі широко висвітлено правові законодавчі прогалини, проте не знайдено опублікованих наукових робіт (окрім виступів у ЗМІ) [4] про науково-технічні аспекти законодавчих недоліків, які є більш вагомими у формуванні та реалізації державної політики в енергетичній сфері. Це свідчить про те, що галузеві науковці і фахівці не долучаються до законотворчої діяльності.

Метою цієї роботи є висвітлення науково-технічних аспектів законодавчих прогалин в енергетичній сфері, залучення широкого кола фахівців до їх обговорення та відпрацювання шляхів реального впливу наукової спільноти на законотворення в Україні.

Об'єкти досліджень. Закони України: «Про альтернативні джерела енергії»; «Про газ (метан) вугільних родовищ»; «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу»; «Про енергозбереження».

Результати досліджень. Дослідженнями встановлено, що головним недоліком зазначених законів є невизначеність терміну «альтернативні джерела енергії». Замість наукового обґрунтування загальних принципів і підходів щодо віднесення джерел енергії до категорії альтернативних, в законах наведені обмежені переліки джерел енергії та видів палива, які взагалі суперечать поняттю «альтернатива».

Так, в Законі України «Про альтернативні джерела енергії»[5] основоположний термін визначено: «Альтернативні джерела енергії - відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-

очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів».

Тлумачним словником сучасної української мови [6] термін «альтернатива» визначається так: «Альтернатива (від лат. alter - один з двох) - наявність чи / та необхідність вибору між двома або кількома можливостями, що виключають одна одну. Кожна із цих можливостей». Синоніми до терміна: вибір, відповідь, виділення, рішення, вихід, заміна.

Враховуючи таке наукове тлумачення терміна «альтернатива» неприпустимо без відповідної прив'язки до умов подавати обмежений перелік альтернативних джерел енергії. В одних умовах джерело може бути альтернативою, а в інших навпаки - йому завжди можна знайти альтернативу.

Якщо розглядати сонячну енергію як безпосереднє джерело теплової і світлової енергії, то в планетарному масштабі альтернативи їй на сьогодні не існує. Але, якщо сонячну енергію використовувати для генерації електричної енергії, яка надалі перетворюватиметься в теплову, світлову і механічну енергії, то вона уже не може бути альтернативою іншим розповсюдженим джерелам енергії, за винятком деяких обмежених умов використання. І тому віднесення сонячної енергії як джерела електричної до загальної категорії альтернативних є неправомірним.

Вітрове джерело енергії також не може бути альтернативою в широких масштабах внаслідок значної залежності від кліматичних умов та інших обмежень. За відповідних умов і економічної доцільності це джерело в окремих віддалених районах, населених пунктах, фермах та будинках може повністю замінити звичайні джерела енергії в обмежених обсягах.

Гідротермальна енергія, визначена терміном закону як енергія, накопичена у формі теплової енергії в поверхневих водах, не може бути альтернативою для звичайних джерел енергії, тому що в Україні не існує поверхневих вод (озер, морів, річок) з постійною річною температурою понад 20⁰С.

Термін «гідроенергія» уже включає в себе енергію припливних рухів, і тому додаткове згадування про енергію хвиль і припливів у законі є зайвим. Необхідно зауважити, що в природі України відсутнє таке явище, як припливи, і тому не зрозумілі підстави, за якими таке неіснуюче на теренах країни джерело енергії, було віднесене законом до категорії альтернативних.

Щодо «біомаси», то в іншому Законі України «Про альтернативні види палива» [7] наведено таке формулювання цього терміна: «біомаса – не викопна біологічно відновлювана речовина органічного походження, здатна до біологічного розкладу, у вигляді продуктів, відходів та залишків лісового та сільського господарства (рослинництва і тваринництва), рибного господарства і технологічно пов'язаних з ними галузей промисловості, а також складова промислових або побутових відходів, здатна до біологічного розкладу».

Враховуючи таке узаконене визначення, у переліку альтернативних джерел може залишитись лише одна біомаса, а все інше (газ з органічних відходів, газ каналізаційно-очисних станцій і біогаз) є похідними, і тому вони підлягають вилученню із поданого в законі переліку для уникнення тавтології і плеоназму (дублювання, надлишку і надмірності).

У Законі України «Про енергозбереження» [8] є чітко визначений термін про вторинні енергетичні ресурси як енергетичний потенціал продукції, відходів, побічних і проміжних продуктів, який утворюється в технологічних агрегатах (установках, процесах) і не використовується в самому агрегаті, але може бути частково або повністю використаний для енергопостачання інших агрегатів (процесів). Не зрозуміло, за яким підходами до переліку альтернативних джерел енергії включено лише доменний і коксівний газ.

Всупереч усякій логіці, до альтернативних джерел законом віднесено газ метан дегазації вугільних родовищ, який є вичерпним і викопним. Від звичайного природного газу він відрізняється лише деякими особливостями видобутку і використання, що ускладнюють його ефективне широке застосування. Правові та інші засади цього газу видобування і використання регулюється Законом України «Про газ (метан) вугільних родовищ» [9].

Регулювання розвитку перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів передбачено Законом України «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу» [10].

Враховуючи те, що на більшість джерел енергії діють окремі спеціальні закони, в яких регламентовано особливості їх використання, то відпадає необхідність в Законі «Про альтернативні джерела енергії».

Висновки:

1. Підсумовуючи сказане, можна дійти висновку про відсутність скоординованого, теоретично обґрунтованого і цілісного підходу до процесу вдосконалення законодавства, що не дає змогу налагодити упорядковану, послідовну і виважену державну політику в енергетичній сфері.

2. Внаслідок такої недолугої політики увага влади і загалом всього суспільства не зосереджується на розв'язанні реальних і важливих проблем, а розпорошується на безліч другорядних заходів, інколи із сумнівним результатом.

3. Справжні професіонали не долучаються до законодавчого процесу, і водночас ухиляються від критичної оцінки нововведень. В публікаціях не виявлено жодної наукової статті з аналізу законодавчих проблем галузі.

4. Закони, згадані в цій роботі, не доповнюють і розвивають один одного, а навпаки, дублюють, створюють колізії, проблеми і тому на практиці не працюють, за винятком тих моментів, коли потрібна підтасовка для отримання незаслужених преференцій.

5. Законотворчість в енергетичній сфері рухається в хибному напрямку, що суттєво гальмує її поступальний розвиток та створює кризовий стан.

Пропозиції:

1. Закон України «Про альтернативні джерела енергії» та інші йому подібні доцільно замінити всього декількома поправками до Закону України «Про енергозбереження».

2. Пропонується спочатку внести до цього закону такий основоположний термін як «звичайні джерела енергії», до яких пропонується відносити розповсюджені джерела, які в загальному енергетичному балансі складають не менше 20%, незалежно від походження та інших ознак. Лише після цього виникнуть підстави для обґрунтування другого основоположного терміну - «альтернативні джерела енергії», які можуть бути альтернативою звичайним джерелам енергії.

3. До альтернативних пропонується віднести такі джерела, які можуть ефективно замінити звичайні повністю, або не менше ніж 20% в загальному енергетичному балансі.

4. Пропонується також чітко встановити в законі розмір масштабів споживання, за якими визначається альтернатива. Це можуть бути масштаби країни, регіону, району, населеного пункту і окремого об'єкта споживання. Наприклад, в масштабі країни альтернативою звичайному природному газу можуть бути лише атомна енергетика, крупна гідроенергетика і кам'яне вугілля. У масштабах регіону до цієї групи можна додати ще буре вугілля, торф, газ (метан) вугільних родовищ і нафтопродукти. У масштабі району додаються малі ГЕС, виснажені нафтогазові родовища і геотермальна енергія. Для населеного пункту перелік може розширюватись за рахунок термальних насосів, окремих виснажених нафтогазових свердловин і гірничих виробок, вторинних енергетичних ресурсів, скидного енергопотенціалу і біомаси. Для окремих об'єктів споживання альтернативою можуть бути усі інші наявні джерела енергії.

5. З часом, з розвитком технологій, із зміною умов споживання та інших факторів альтернатива може змінюватись на протилежне, і тому альтернативні джерела можуть тимчасово визначатись лише на рівні окремих населених пунктів і об'єктів для вирішення конкретних соціально-економічних питань.

6. Враховуючи появу нових переконливо доведених теоретичних і практичних доказів існування природного процесу відновлювання нафтогазових покладів, то можна сміливо стверджувати про невичерпність вуглеводного потенціалу земних надр [11], а це кардинально змінює відношення до альтернативних джерел енергії.

7. За останніми дослідженнями вчених розробка родовищ нафти і газу є найбільш екологічним видом промислової діяльності, а її розвиток не підвищує загрозу, а навпаки - масштабні заходи з інтенсифікації і оптимізації видобутку, вуглеводнів, особливо на виснажених родовищах, розв'язують глобальні екологічні проблеми.

8. Доведено, що нафта і газ постійно поступають із земних глибин з різною інтенсивністю, і якщо припиняється видобуток, то вуглеводний флюїд з часом виходить на поверхню, забруднюючи ґрунт, воду і повітря. Таке спостерігається сьогодні на старих нафтових промислах. Найбільша реальна загроза створюється у м. Бориславі, на території якого є тисячі закинутих шурфів і свердловин, через які просочується на поверхню нафта і газ, і відновлення яких є першочерговим завданням [12]. На превеликий жаль ця важлива проблема залишається поки що поза увагою суспільства.

9. Висновки і пропозиції викладені в роботі потребують ретельних обговорень в широкому колі наукової спільноти і фахівців цих галузей та повинно бути головною темою наукових конференцій.

Список літератури

1. Відсутність наукового обґрунтування — проблема законотворчого процесу в Україні (інтерв'ю з академіком НАН України Ю. С. Шемшученком) // Вісник Національної академії наук України. — 2015. — № 7. — С. 3 - 7.

2. Литвиненко І.Л. До питання вдосконалення законотворчого процесу України [Текст] / І.Л. Литвиненко // Університетські наукові записки. — 2016. - №59. — С. 246 – 256.

3. Артикуца Н.В. Законодавчі терміни та їх визначення // Наукові записки. Том 90, Юридичні науки / Національний університет "Києво-Могилянська академія". — К.: ПУЛЬСАР. - 2009. - С. 39 - 44.

4. Вдовиченко А.І., Єрмаков П.П., Чернієнко Н.М. Альтернативні джерела енергії: наслідки законодавчих прогалин // «Дзеркало тижня. Україна» №1058, 30. 03. 2018. Посилання. https://dt.ua/energy_market/alternativni-dzherela-energiyi-naslidki-zakonodavchih-progalin-273739.html

5. Закон України «Про альтернативні джерела енергії». (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 24, ст.155) . Із змінами станом на 13.04.2017 № 2019-VIII, (ВВР, 2017, № 27-28, ст.312). Електронний ресурс: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555-15>

6. Загнітко А.П. Тлумачний словник сучасної української мови. — Донецьк: ТОВ «БКФ «БАО», 2009. — 960с.

7. Закон України «Про альтернативні види палива». (Назва Закону в редакції Закону N 1391-VI (1391-17) від 21.05.2009) (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 12, ст. 94). Електронний ресурс: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1391-14>.

8. Закон України «Про енергозбереження» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 30, ст.283). Електронний ресурс: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/74/94-вр>

9. Закон України «Про газ (метан) вугільних родовищ». (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, № 40, ст. 578). Електронний ресурс: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-17>.

10. Закон України «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 20, ст.278. Електронний ресурс: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ru/2509-15>.

11. Вдовиченко А.І. Відновлювальні нафтогазовидобувні технології у вирішенні глобальних екологічних і економічних проблем / А.І. Вдовиченко // Матеріали міжнародної конференції «Форум гірників – 2016», 5 - 8 жовтня 2016 р., м. Дніпро. - Д: Національний гірничий університет. - 2016. — Т.1. - С. 31 – 37.

12. Яремийчук Р.С. Нефтяная реанимация // Нефтяное обозрение «ТЕРМИНАЛ». — 2015. - №21 (763). — С. 10 – 11.